

# KAPITEL 20

## BYGGNADER FÖR SJUK- OCH SOCIALVÅRD

### 20.1 SJUKHUS

Den plan för den fortsatta utbyggnaden av den kommunala sjukvården, som utarbetats inom sjukhusdirektionen, innehåller följande allmänna riktlinjer för de närmaste årens utveckling.<sup>1</sup> De fyra stora centralsjukhusen, S:t Göran, Sabbatsberg, S:t Erik och Södersjukhuset skall moderniseras respektive utbyggas. Serafimerlasarettet, vars område staden kommer att tillträda senast i januari 1961, avses därefter att nedläggas och skall ersättas av Karolinska sjukhuset och i vissa avseenden av Sabbatsberg.

Sjukhusdirektionen har tidigare framlagt förslag om fyra räjongsjukhus (R-sjukhus eller normalsjukhus)<sup>2</sup>, ett förlagt till Kampe-mentsbacken på Gärdet, Kampementsbackens

<sup>1</sup> Bihang 60/1950 sid. 24 o. f.

<sup>2</sup> Jfr kap. 12.2, sid. 233.

sjukhus, ett till höjdpartiet intill Nynäsvägen vid Drevvikens västra spets, Hökarängens sjukhus, ett i vinkeln mellan gamla och nya Södertäljevägen omedelbart norr om Långbro sjukhus, Fruängens sjukhus och ett slutligen norr om Bergslagsvägen invid Råcksta gård, Råcksta sjukhus. Alla fyra har avsetts rymma 1,380 lasarettplatser, 300 barnbördsplatser, 480 platser för kroniskt sjuka och 240 platser för efterbehandling.

Det planerade tillskottet av lasarettplatser fram till år 1960 framgår av tabell 20 A, vilken är hämtad ur utbyggnadsplanen från april 1950.<sup>1</sup> Genom om- och tillbyggnader av de stora centralsjukhusen, nybyggnad av ett räjongsjukhus — Fruängens — och ombyggnad av äldre sjukhus på Södermalm för enbart kronikervård, skulle det totala antalet vårdplatser på stadens, kronans och vissa enskilda

<sup>1</sup> Bihang 60/1950, sid. 33.

Tabell 20 A. Sjukhusplatser år 1960 enligt sjukhusdirektören.

Specialiteter	Sabbatsberg <sup>1</sup>	S:t Göran	S:t Erik	Söder- sjukhuset <sup>2</sup>	Fruängen	S. B. B./ Maria sjukhus	Stigberget/ Åsö sjukhus	Blackebergs sjukhus	Karolinska sjukhuset	Serafimer- lasarettet	Andra ensk. sjukhus	Summa platser 1960	Summa platser 1950
Invärtes medicin .....	229	236	409	404	192	—	—	—	77	133	<sup>3</sup> 37	1,717	1,543
Kirurgi .....	168	177	152	274	162	—	—	—	89	92	<sup>3</sup> 38	1,152	1,010
Neurokirurgi .....	—	—	—	36	—	—	—	—	—	10	—	46	46
Plastikkirurgi .....	—	62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	26
Ortopedi och kir. tuberkulos	66	102	—	32	—	—	—	—	—	—	<sup>4</sup> 35	235	205
Gynekologi och obstetrik....	178	—	150	182	120	—	—	—	90	—	<sup>5</sup> 90	810	806
Ögonsjukdomar .....	42	—	—	19	—	—	—	—	18	—	—	79	62
Öron-, näs- och halssjukdomar	90	—	—	57	—	—	—	—	25	—	—	172	176
Barnsjukdomar .....	100	—	—	167	—	—	—	—	92	—	<sup>6</sup> 125	484	431
Hud- och könssjukdomar....	—	106	—	69	—	—	—	—	70	—	—	245	305
Röntgenterapi .....	—	—	—	28	—	—	—	—	15	—	—	43	43
Kronikervård .....	100	92	—	300	132	324	242	250	—	—	<sup>7</sup> 150	1,590	530
Reserv .....	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—
Summa	1,033	775	711	1,568	606	324	242	250	476	235	475	6,695	5,183

<sup>1</sup> Inklusive Eastmaninstitutets sjukavdelning.

<sup>2</sup> » Sachsska barnsjukhuset.

<sup>3</sup> Ersta sjukhus.

<sup>4</sup> Norrbackainstitutet.

<sup>5</sup> Allmänna barnbördshuset.

<sup>6</sup> Barnsjukhuset Samariten.

<sup>7</sup> Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt eller Norrtulls sjukhus.



sjukhus år 1960 uppgå till 6,695, varav 1,590 för kronikervård och 60 i reserv. Behovet av lasarettplatser skulle vara fyllt med de återstående 5,045 platserna, men en brist på ca 700 kronikerplatser beräknas kvarstå.

Detta platstillskott skulle erhållas med endast ett räjongsjukhus, och då befolkningen — i motsats till vad sjukhusdirektören förutsatt — kan antas kulminera under första hälften av 1960-talet, skulle de återstående tre tomtorna för räjongsjukhus icke behövas annat än som ersättning för äldre sjukhus som efter år 1960 skulle behöva slopas. Detta gäller främst Serafimerlasarettet, som ju staden övertar 1961 och som successivt bör avvecklas. Detta rymmer 1960 dock icke mer än 235 platser avsedda för Stockholms stad, och andra enskilda sjukhus totalt 475 platser. Därest samtliga dessa blev nedlagda, skulle endast ett räjongsjukhus behövas för att ersätta dem och Serafimerlasarettet.

En sådan geografisk fördelning av sjukhusplatserna anser vi direkt olämplig. Medan ca 55 % av stadens befolkning blir bosatt utanför tullarna skulle endast 13 % av sjukhusplatserna ligga inom motsvarande distrikt. Av den framtida befolkningen kommer drygt hälften att bo söder om Slussen, dvs. inom Södermalm, Brännkyrka och Enskede, medan dessa delar av staden sammanlagt skulle rymma endast en tredjedel av vårdplatserna. Även om S:t Görän och Södersjukhuset ligger väl till för befolkningen i de närmaste ytterområdena, och även om det tas hänsyn till att åtskilliga specialavdelningar lämpligen endast inrättas vid de centrala sjukhusen och ej vid räjongsjukhusen, innebär dock denna sjukhusplan en ur allmänhetens synpunkt mindre god fördelning av de framdeles tillgängliga vårdplatserna.

I utbyggnadsplanen för sjukhusen bör enligt vår uppfattning centrallasarettens antal och/eller omfattning minskas.<sup>1</sup> I nuvarande läge synes det visserligen ur investerings- och driftsynpunkt lättare att genomföra en successiv ombyggnad av de befintliga anläggningarna än att bygga helt nya på andra platser och därefter lägga ned vissa existerande. Denna fråga måste dock ses på lång sikt, och

<sup>1</sup> Se stadsplanekontorets tjänsteutlåtande av den 9 juni 1950. Dnr 142/1950.

för en decentralisering talar icke blott hänsynen till att sjukhus skall finnas lätt tillgängliga i olika stadsdelar. Sjukhusen är stora arbetsplatser, som det av i kapitlen 6 och 15 anförda skäl är önskvärt att flytta från inre staden till ytterområdena. De centrala sjukhusen binder även betydande markarealer i den centrala staden, vilka delvis frigjorda skulle kunna ge utrymme för en bostadsbebyggelse ägnad att ytterligare minska den ogynnsamma balansen mellan arbetsplatser och bostäder i innerstaden. Alternativt kan dessa arealer komma till annan användning i samband med rekonstruktionen av den inre staden.

Södersjukhuset är nybyggt och berörs ej av de aktuella sjukhusplanerna och ligger — särskilt efter tillkomsten av den planerade Årstaleden — väl till även för delar av de södra ytterområdena. Sabbatsberg torde genom avtalet med staten vara bundet och som centralt sjukhus för Norrmalm är dess läge väl motiverat. S:t Görän ligger väl till inte endast för kungsholmsborna utan även för befolkningen i östligaste Bromma. Dessa tre sjukhus bör därför under alla omständigheter bibehållas. Däremot kan väl den *storlek* till vilken de två senare skall utbyggas bli föremål för ytterligare överväganden. En inskränkning av sjukhusvolymen i innerstaden synes i första hand böra gå ut över S:t Eriks sjukhus. Detta ligger mindre väl till för förortsbefolkningen än S:t Görän och från de närmast omgivande delarna av den inre staden ligger S:t Görän och — efter tillkomsten av Tegnérgatsleden — Sabbatsberg väl tillgängliga. De närmast S:t Erik belägna stadsdelarna avfolkas dessutom successivt. Med hänsyn till lokaliseringen inom stadskroppen skulle innerstaden bli väl tillgodosedd med de tre stora sjukhusen S:t Görän, Sabbatsberg och Södersjukhuset, kompletterade med Kampementsbackens sjukhus för de östra stadsdelarna.

Den minskning i antalet platser, som blir följden om S:t Erik läggs ned, kunde uppvägas genom att ett eller två räjongsjukhus byggs, vilket skulle medföra en önskvärd ökning av vårdmöjligheterna för de yttre stadsdelarna.

Sjukhusens läge anges schematiskt på bild 20/1 och motsvarande markreservat i ytterområdena på plansch X och i innerstaden på



plansch VII. På denna senare har det område som S:t Eriks sjukhus disponerar redovisats för offentligt ändamål. Alternativt kan det utnyttjas för bostadsändamål.

Tuberkulossjukvården disponerar f. n. över 1,045 vårdplatser vid anstalter, huvudsakligen utanför Stockholms stads gräns. En jämförelse mellan platsbehovet för de olika kategorierna av vårdbehövande och nuvarande platstillgång visar enligt tabell 12 B en mindre platsbrist. Med hänsyn till tuberkulossjukdomarnas relativa tillbakagång planeras inga nya anläggningar inom stadens område.

Antalet vårdplatser för *sinnessjuka* uppgick 1947 till 3,305, fördelade enligt tabell 20 B. Vid slutet av 1950-talet beräknas behovet till minst 4,300 och platstillskottet beräknas täckt genom ytterligare utbyggnad med 1,200—1,500 platser. Utredning om lämpligaste förläggning pågår (december 1950) inom sjukhusdirektionen.

Undersökningscentralerna, nämnda i kapitel 12.1, föreslås belägna i kvarteret Sjökalven vid Östermalmstorg, i kvarteret Sörklippan vid Alvik för Bromma, söder om Brännkyrka nuvarande församlingshus vid Liljeholmen och vid Johanneshovs station.

Tabell 20 B. Befintliga sinnessjukvårdsplatser i Stockholm.

S:t Eriks sjukhus .....	374
Norrulls sjukhus .....	86
Beckomberga sjukhus .....	1,768
Långbro sjukhus .....	888
Rånäs sjukhus .....	105
Södersjukhuset .....	84
Summa	3,305

## 20.2 VÅRDHEM OCH HEM FÖR KRONISKT SJUKA

De av fattigvårdsnämnden disponerade vårdhemsplatserna fördelade sig 1947 på olika anläggningar enligt tabell 20 C. Därutöver finns på Rosenlundshemmet 240 ålderdomshemsplatser, som används för vårdhemsfall. Av de befintliga platserna beräknas 869 bibehållna i framtiden, och enligt kapitel 12.3 är fattigvårdsnämndens nybyggnadsbehov fram till 1960 ca 1,330 platser. Sjukhusdirektionens totala behov år 1960 uppskattas till 2,300 platser. I tabell 20 D visas en uppställning över befintliga bibehållna och planerade anläggningar där även platsbehovet fördelats på olika stadsdistrikt med ledning av uppgifter i tabell 20 E.

Läget av dessa anläggningar anges schematiskt på bild 20/1 och motsvarande markreservat finns redovisade på plansch X för ytterområdena och på plansch VII för inre staden. Sabbatsbergs vårdhem förutsätts endast disponera sitt nuvarande område, då den s. k. Gasklockstomten reserveras för Sabbatsbergs sjukhus.<sup>1</sup> Ett nytt vårdhem för Östermalm har föreslagits till kvarteret Lissabon vid Sandhamnsgatan, varvid närheten till R-sjukhuset på Kampementsbacken är en fördel. Beträffande områdena för anläggningarna på Kungsholmen och Södermalm föreslås här inga ändringar. Detsamma gäller anläggningarna i Stureby. I Fruängen reserveras ett gemensamt

<sup>1</sup> Enligt senare utredningar kommer utbyggnaden av Sabbatsbergs sjukhus till ett undervisningssjukhus att kräva så stora markarealer, att även vårdhemmets område skulle behöva tas i anspråk. Konsekvenserna av detta för socialvårdens del har här ej kunnat redovisas.

Tabell 20 C. Befintliga vårdhem i Stockholms stad år 1947.

Vårdhem	Platser	Rum	Antal rum för . . . personer										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	12	14
Sabbatsbergs vård- och ålderdomshem ..	371	117	26	11	46	9	1	24	—	—	—	—	—
Vårdhemmet Södermannagatan 2 .....	110	15	—	3	2	1	—	1	—	3	—	3	2
Vårdhemmet Åsögatan 141 .....	58	23	3	13	4	1	—	1	1	—	—	—	—
Rosenlunds vård- och ålderdomshem .....	202	46	6	13	2	3	7	6	—	—	9	—	—
Vårdhemmet Stureby .....	438	146	34	54	—	26	—	32	—	—	—	—	—
Vårdhemmet Högalid .....	274	31	—	9	—	1	—	—	—	—	—	21	—
Samtliga vårdhem	1,453	378	69	103	54	41	8	64	1	3	9	24	2



Tabell 20 D. Vårdhem och kronikeravdelningar i Stockholm vid full utbyggnad.

Stadsdistrikt Anstalter	Antal platser		Ny- el. om- bygg- nader antal	Brist (-) el. över- skott (+)
	behov <sup>1</sup>	befint- liga godtag- bara		
Nordöstra inre staden . . . .	1,575	—	—	—
Sabbatsbergs sjukhus . . . . .	—	—	100	—
Sabbatsbergs vårdhem . . . . .	—	371	<sup>2</sup> 98	—
Kampementsbackens R-sjuk- hus . . . . .	—	—	120	—
Östermalms vårdhem . . . . .	—	—	400	-486
Kungsholmen . . . . .	495	—	—	—
S:t Görän . . . . .	—	—	92	-253
Enskilda sjukhus <sup>3</sup> . . . . .	—	—	150	—
Södermalm . . . . .	810	—	—	—
Rosenlund . . . . .	—	60	<sup>2</sup> 368	—
Södersjukhusets E-avd. . . . .	—	—	300	—
Södra BB + Maria sjukhus . . . . .	—	—	324	—
Stigberget-Åsö sjukhus . . . . .	—	—	242	+484
Brännkyrka + Enskede . . . . .	1,080	—	—	—
Stureby . . . . .	—	438	—	—
Gammelby . . . . .	—	—	150	—
Hökarängens R-sjukhus . . . . .	—	—	120	—
Fruängens R-sjukhus och vårdhem . . . . .	—	—	532	+160
Bromma + Spånga . . . . .	540	—	—	—
Beckomberga vårdhem . . . . .	—	—	500	—
Blackebergs sjukhus . . . . .	—	—	250	—
Räcksta R-sjukhus . . . . .	—	—	120	—
Hässelby vårdhem . . . . .	—	—	400	+730
Summa	4,500	869	4,266	+635

<sup>1</sup> Beräknat med stöd av tabell 20 E.

<sup>2</sup> Ersätter befintliga platser med ej godtagbar standard.

<sup>3</sup> Kronprinsessan Lovisa eller Norrtulls sjukhus.

markområde för ett R-sjukhus och ett vårdhem, det senare med ca 400 platser. Om detta skall drivas av fattigvårdsnämnden eller sjukhusdirektionen bör icke påverka markbehovet. Markreservat för Beckomberga vårdhem och Räcksta R-sjukhus finns i generalplanen av den 22 september 1949 för Södra Spånga.<sup>1</sup> Hässelby vårdhem föreslås på en höjd norr om Hässelby station. Det totala överskottet på 635 platser torde i första hand ge anledning till att planerna på den sistnämnda anläggningen ställts på mycket lång framtid. Markreservatet kan anses utgöra en reserv som behövs, om något av de i inre staden föreslagna vårdhemmen icke kan byggas.

<sup>1</sup> Antagen av stadsfullmäktige den 4 december 1950. Jfr utlåtande 382/1950.

Tabell 20 E. Fördelning av pensionärer och befolkning på olika distrikt vid full utbyggnad av Stockholm inom 1948 års gräns.

Enligt statistiska kontoret den 4 december 1947.

Stadsdistrikt	Procentuell fördelning av befolkningen	
	totalt	åldrar över 65 år, ca
Nordöstra innerstaden + Gamla Stan	22,5	35
Kungsholmen + Essingeöarna . . . . .	10,3	11
Södermalm + Reimersholme . . . . .	15,5	18
Bromma + Spånga . . . . .	18,0	12
Brännkyrka + Enskede . . . . .	33,7	24
Summa	100,0	100

Tabell 20 F. Ålderdomshemmen i Stockholm år 1948.

	Antal					Högsta antal platser per rum
	platser	rum	platser per rum i medel- tal	rum för 1 per- son	rum för 2 per- soner	
Sabbatsbergs vård- och ålderdomshem	360	73	4,9	11	22	12
Bromma ålderdoms- hem . . . . .	37	13	2,8	1	—	3
Rosenlunds vård- och ålderdomshem jämte Guldbröllops- hemmet . . . . .	668	200	3,3	12	156	9
Gammelbyns ålder- domshem samt paviljong C vid Vårdhemmet Stureby . . . . .	295	178	1,7	73	93	3
Samtliga ålder- domshem . . . . .	1,360	464	2,9	97	271	12

<sup>1</sup> Av de 668 platserna vid Rosenlunds vård- och ålderdomshem tas omkring 240 i anspråk för pensionärer, som rätteligen skulle beretts plats på vårdhem.

### 20.3 ÅLDERDOMSHEM

Fördelningen av ålderdomshemmen på olika stadsdelar bör ske med hänsyn till den beräknade förekomsten av pensionärer, vilken finns approximativt angiven i tabell 20 E. Den lägre relativa förekomsten av barn i inre staden har till följd att behovet av ålderdomshem där är större än dessa stadsdelars andel i totalbefolkningen.

Befintliga ålderdomshem i Stockholm inom 1948 års gräns finns upptagna i tabell 20 F. Därutöver finns i Spånga (Bromsten) Fristads ålderdomshem med ca 80 platser. Borträknas de platser på Rosenlundshemmet, som utnyttjas för vårdhemsfall, disponerar staden fr. o. m. 1949 ca 1,200 platser på ålderdomshem, varav



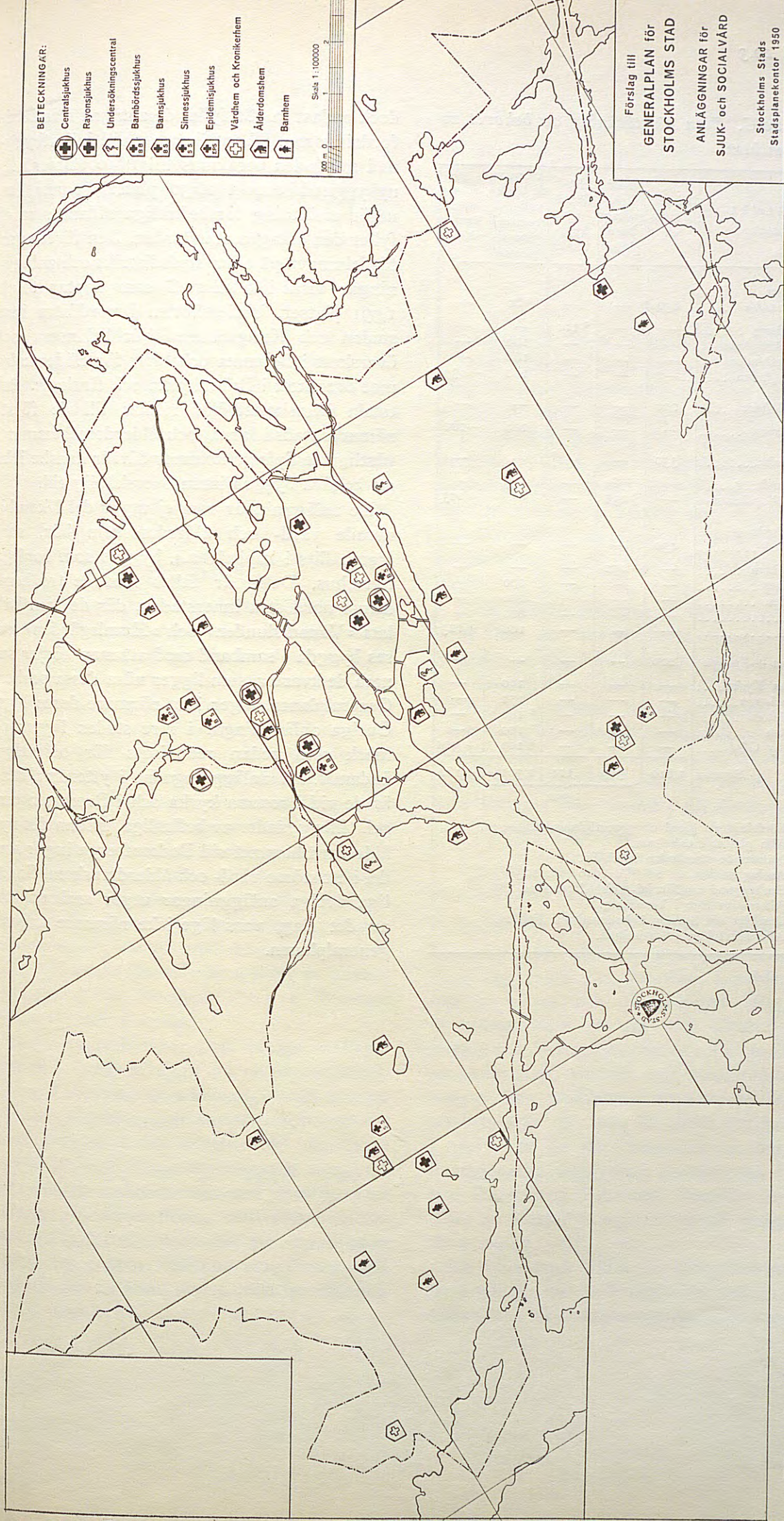


Bild 20/1. Anläggningar för sjuk- och socialvård.  
 För publicering godkänd i Rikets allmänna kartverk den 3/3 1951.



Tabell 20 G. Plan för täckning av behovet av ålderdomshem.

Distrikt Anstalter	Behov <sup>1</sup> år 1960 ca	Befint- liga godtag- bara platser	Be- slutade ny- bygg- nader	Planera- de bygg- nader o. reservat i general- planen	Brist eller övers- skott
<i>Nordöstra inre staden</i> . . . .	630	—	—	<sup>5</sup> 80	—
Sabbatsberg . . . . .	—	—	<sup>4</sup> 111	—	—
»Ladugårdsgårde» . .	—	—	—	100	—
»Vanadislunden» . .	—	—	—	100	—
»Humlegården» . . . .	—	—	—	100	-139
<i>Kungsholmen</i> . . . .	200	—	—	—	—
Kv. Glaven . . . . .	—	—	—	100	-100
<i>Södermalm</i> . . . . .	330	—	—	—	—
Rosenlund . . . . .	—	<sup>2</sup> 69	—	—	—
Guldbröllopshemmet	—	<sup>3</sup> 158	—	—	-103
<i>Brännkyrka + Enskede</i> . . . . .	430	—	—	—	—
Gammelbyn . . . . .	—	<sup>2</sup> 152	—	—	—
Västertorp . . . . .	—	—	—	100	—
Aspudden . . . . .	—	—	—	100	—
Årsta . . . . .	—	—	—	100	—
Farsta . . . . .	—	—	—	100	+123
<i>Bromma + Spånga</i>	220	—	—	—	—
Bromma Kyrka . . . .	—	—	—	150	—
Beckomberga . . . . .	—	—	—	171	—
Smedslätten . . . . .	—	—	—	<sup>6</sup> 100	—
Bromsten . . . . .	—	—	—	<sup>7</sup> 100	—
Hässelby Gård . . . .	—	—	—	<sup>8</sup> 100	+401
Summa	1,810	379	111	1,501	+182
		1,991			

<sup>1</sup> Fördelningen gjord av generalplaneutredningen.  
<sup>2</sup> Alla platser i enkelrum.  
<sup>3</sup> Nuvarande standarden bibehålls.  
<sup>4</sup> Anslag anvisat av SF 17/6 1946 (utl. 223/1946).  
<sup>5</sup> Ombyggnad av Nicolai- och Klarahusen.  
<sup>6</sup> Alternativt läge i Traneberg.  
<sup>7</sup> Området vid Spånga ålderdomshem: Fristad.  
<sup>8</sup> Alternativt läge i Loviselund.

dock endast ca 380 fyller de antagna standardfordringarna. Då totalbehovet vid full utbyggnad av staden beräknats till 1,810 platser blir nybyggnadsbehovet 1,430 platser, varav 820 utgör ersättning för befintliga sådana som ej fyller den antagna standarden. Den föreslagna fördelningen på olika stadsdistrikt och anläggningar visas i tabell 20 G, som upptar totalt 1,991 platser. Underskotten i nordöstra inre staden och Kungsholmen bör balansera mot överskott i Bromma och brist för Södermalm mot överskott i Brännkyrka och Enskede. Det totala överskottet bör räknas till de förstnämnda stadsdelarna, och ålderdomshemmet i västligaste Spånga kommer därför kanske icke att behöva byggas inom överskådlig tid.

De anläggningar som ej utgör del i kombinerade vård- och ålderdomshem bör, som framhållits i kapitel 12.4, byggas som vanliga hyreshus. Detta är fallet med de tre hemmen i nordöstra innerstaden, där de som kallas »Vanadislunden» och »Humlegården» avses byggda i samband med att man börjar sarena de kvarter, som ligger nära dessa parker. Generalplanen anger icke närmare deras läge. Övriga anläggningar i inre staden ligger på mark som redan redovisats för offentliga ändamål. Av anläggningarna i ytterområdena är de vid Bromma kyrka och i Bromsten om- och tillbyggnader av befintliga, medan det nya ålderdomshemmet vid Beckomberga ingår som del i ett större vård- och ålderdomshem. Samtliga övriga anläggningar utgör små enheter av det slag, vars läge icke närmare anges i generalplanen.